

1. Kolik Romů u nás zahynulo během druhé světové války?

Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava nařídilo ministerstvo vnitra na podzim roku 1939 trvalé usídlení kočujících osob. Byla vytvořena evidence, která podchytila asi 7 000 kočovníků, převážně Romů. Pro ty, kteří neuposlechli nařízení o usazení, byly v létě roku 1940 otevřeny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Byly určeny pouze pro dospělé muže, kteří zde odpykávali trest prací a poté byli propuštěni. Romové tvořili v těchto táborech zhruba jednu pětinu z celkového počtu zde internovaných. Později byly z těchto kárných táborů vytvořeny tzv. „cikánské tábory“.

V létě roku 1942 byl vydán „Výnos o potírání cikánského zlořádu“, jehož součástí byl i soupis veškeré romské populace včetně dětí ze smíšených manželství. Evidované osoby byly rozděleny na dvě skupiny – menší byla deportována do sběrných táborů, větší později rovnou do Osvětimi. Rozhodujícím faktorem byly vnější znaky – barva očí, vlasů a odstín pleti.

V komplexu osvětimských koncentračních táborů našlo smrt téměř 20 000 Romů z celé Evropy. Celkový počet romských obětí druhé světové války se odhaduje na 500 000. Skupina českých a moravských Romů byla jako celek v podstatě zlikvidována, z asi 6 000 jich přežilo válku asi 500.

2. Když většina českých a moravských Romů za války zahynula, odkud přišli ti, co tu žijí dnes?

Na území Čech a Moravy se v době těsně po válce prakticky žádní Romové nevyskytovali. Ti, kteří se vrátili z koncentračních táborů, se postupně roztouřili mezi ostatním obyvatelstvem a splynuli s ním. **Později začali přicházet Romové ze Slovenska**, kteří byli odlišní od integrované skupiny českých Romů – jejich způsob života byl dán životem v izolovaných osadách na okrajích slovenských obcí. K migracím Romů ze Slovenska docházelo od konce války až do rozdělení československé federace, někdy plánovaně, jindy živelně.

V poválečném období šlo o přesun plánovaný, podporovaný náboráři, kteří agitovali nové pracovní síly pro obnovu válkou zničeného průmyslu v pohraničí a v průmyslových centrech. Vznikalo tak husté osídlení v Ostravě, Kladně, v oblasti bývalých Sudet i v Praze. Není bez zajímavosti, že až do roku 1950 zůstává v platnosti Zákon o potulných Cikánech z roku 1927. **V roce 1958 schválil parlament Zákon č. 74 o trvalém usídlení kočujících osob a začala státem řízená asimilace.** Romové měli povinnost usadit se tam, kde byli zastížení ve dnech 3.–4. února 1959, kdy byl podle tohoto zákona proveden soupis „kočujících osob“. Postupně měly být smazány všechny rozdíly mezi Romy a ostatními obyvateli. Specifika Romů byla potlačována, což mělo za následek velmi silné morální vakuum Romů – vlastní hodnoty byly hanobeny a nahrazovány vnějšími negativy odpozorovanými od majority, často z vysloveně sociálně patologického prostředí.

Od roku 1965 realizoval stát likvidaci nežádoucích romských soustředění a následný rozptyl Romů. Důsledkem byla nekontrolovatelná migrace Romů ze Slovenska, ve větších městech vznikala nová izolovaná soustředění, nikoli však dobrovolně, ale řízeně (Chánov u Mostu a o dvacet let později, na počátku 60. let, Luník IX v Košicích). Zanikaly rodové komunity, které byly zárukou jistého morálního řádu pro své členy, anonymita velkoměst znemožnila vzájemný dohled nad dodržováním tradičních romských zvyklostí. Právě v tomto období došlo k největší morální devastaci Romů, kteří byli vnímáni výhradně jako sociálněpatologická skupina obyvatel, nikoli jako etnikum. Za pozitivu se dá považovat odstraňování negramotnosti, zvyšování kvalifikace, dostupnost zdravotní a sociální péče. Na přelomu 60. a 70. let například existovaly **týdenní internátní školy pro 1. ročníky ZDŠ**,

kde se romské děti zdokonalovaly ve znalosti češtiny, kterou většinou neovládaly (což byl častý důvod jejich zařazování do zvláštních škol). Tyto aktivity ale byly v první polovině 70. let ukončeny.

3. Jaký je vůbec původ Romů? Odkud do Evropy přišli a kdy?

Není pochyb o indickém původu Romů. Proč však svou původní pravlast opustili, není zcela jasné. Jednou z hypotéz je pohyb kast související s jejich monoprosností, dále hledání lepšího životního v oblastech, které nejsou tak postihovány suchem a hladomory. Důvodem mohl být i únik z území, kde se přísně dodržoval kastovní systém, nebo vpády Mongolů a Arabů na území Indie a války s nimi. Není známa ani doba, kdy přesně k odchodu došlo; pravděpodobně to bylo mezi 3.–9. stoletím (možná až v 10.).

Delší dobu se předkové Romů zřejmě zdrželi podle lingvistických průzkumů v Persii (dnešním Íránu), v oblasti Arménie a v Byzantské říši. Z Malé Asie pokračovaly romské skupiny přes Balkán do Evropy. Část těchto migrantů se trvale usazovala, jiní se vraceli, další pokračovali dál.

Do Evropy přicházeli Romové minimálně od 12. století, ze 14. století jsou zprávy potvrzující jejich přítomnost v Uhrách. První známá zmínka o přítomnosti Romů v českých zemích je z roku 1417. V 15. století přicházejí do Francie a severní Evropy, Nizozemska, Španělska, Německa, po roce 1500 je jejich příchod doložen na britských ostrovech. Mnohem později přišli na Ukrajinu a do Běloruska.

4. Má se říkat „Cikáni“, nebo „Romové“?

Romové. Označení „Rom“ vždy používali Romové sami (rom = muž, domni = žena, roma = lidé). Je to jejich vlastní název, což o výrazu „Cikán“ říci nelze.

Označení Romů v anglofonních zemích – „gypsies“ – vzniklo ze slova „gypcians“, stejný původ má pojmenování „gitanos“ ve Španělsku, slovenská přezdívka „farahún“ nebo maďarské „fáráo“ – všechny názvy mají souvislost s Egyptem, odkud ale Romové nikdy nepřicházeli. Na své cestě Evropou ve středověku a v raném novověku uváděli, že přicházejí z Malého Egypta, což je místo, které bylo později lokalizováno do města Modon na západním Peloponésu. Lidé se tak po staletí mylně domnívali, že Romové přicházejí z Egypta.

V kronice z roku 1068 se objevuje označení „atsinganoi“, ze kterého vzniklo jedno z nejrozšířenějších pojmenování Romů v Evropě – „Cikán“ (německy „zigeuner“, italsky „zingar“, francouzsky „tsigan“, maďarsky „cigány“ atd.). Toto označení mělo od počátku negativní zabarvení, Romové jím byli označováni okolím, aniž je sami vytvořili nebo akceptovali. S názvem Cikán se nikdy bezezbytku neztotožnili. Spousta lidí ale zase považuje označení Romové za něco, co vymysleli ti „nahoře“ (hlavně romští obrozenečtí politici) a s čím se oni sami neztotožňují. Citlivé respektování správného pojmenování je nezbytným předpokladem pro komunikaci mezi majoritou a minoritou vůbec.

5. Čím to je, že i podle záznamů v kronikách byli Romové vnímáni jako nepřizpůsobiví a problematičtí?

Zpočátku byli Romové v Evropě přijímáni s jistou dávkou blahosklonnosti a pochopení. Nicméně **jejich odlišnost** (zvyky, způsoby projevu, odívání, celkový vzhled, tmavá pigmentace kůže, vlasů a očí, nesrozumitelný jazyk) a **obecně lidský strach z neznáma vyvolávaly jisté antipatie.** **Svou roli v křesťanské Evropě sehrál jistě i poměrně dost vlažný vztah Romů k církvi a jejím svěřencům.** Vedle zjevné ledaby-

losti v dodržování křesťanských zásad se Romové navíc zabývali tehdy zapovězenou černou i bílou magií.

Dalším momentem byly nepodložené domněnky o přísluhování Romů mongolským (tatarským), později i tureckým nájezdníkům a nikoli nepodloženou příčinou byl zajisté parazitický způsob života některých z nich.

Romové nikdy jako nově příchozí nepatřili do již vytvořené ekonomické struktury daných zemí a vždy v nich působili více či méně jako cizí prvek. Uplatnit se mohli pouze okrajově drobnými službami a doplňkovým řemeslným sortimentem.

Zřejmá souvislost mezi příchodem romské skupiny na obecní pozemek a následnými ztrátami drůbeže a plodin hrála rovněž velkou roli při formování antipatie k romskému etniku. Tam, kde se podařilo Romům ekonomicky se začlenit, problémy nebyly (ostrov Korfu, Moldavsko, Valašsko, částečně i Slovensko).

Odpovědi na otázky vypracovali:

Vlasta Vychlová, SOŠT a SOU Ještědská, Liberec

Ondřej Poduška, Člověk v tísni – společnost při ČT, o. p. s.

Zdroje:

Horvátová, J.: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísni – společnost při ČT, o. p. s., Praha 2002.

Doporučená literatura:

Kol. autorů: Romové – bydlení – soužití. Socioklub, Praha 2000.

Miklušáková, M.: Stručné dějiny Romů v Čechách a na Slovensku.

In: Fraser, A.: Cikáni, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998.

Jakoubek, M.: Romové – konec (ne)jednoho mýtu. Socioklub, Praha 2004.

Jakoubek, M., Hirt, T.: Romové: kulturologické etudy. Nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004.